

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: O trudnościach w zapisywaniu przedrostków typu super-, wice-, ekstra-,mini-, maksi-, mega- z wyrazami pospolitymi i nazwami własnymi

Author: Edward Polański

Citation style: Polański Edward. (2018). O trudnościach w zapisywaniu przedrostków typu super-, wice-, ekstra-,mini-, maksi-, mega- z wyrazami pospolitymi i nazwami własnymi. W: A. Guzy, D. Krzyżyk, M. Ochwat, M. Wójcik-Dudek (red.), "W krajobraz literacko-kulturowy i językowy wpisane... : księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bernadecie Niesporek-Szamburskiej w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej" (S. 367-381). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

O trudnościach w zapisywaniu przedrostków typu *super-, wice-, ekstra-, mini-, maxi-, mega-* z wyrazami pospolitymi i nazwami własnymi

Jedną z najtrudniejszych do przyswojenia przez uczniów reguł ortograficznych w okresie szkolnej edukacji, rzutującą w przyszłości na ich przyzwyczajenia pisowniowe w tym względzie, pozostaje kwestia oddawania w piśmie przedrostków obcych typu *super-, ekstra-, wice-, mini-, maxi-, mega-* z wyrazami pospolitymi (rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami) i nazwami własnymi. Większość młodocianych użytkowników polszczyzny – jak wykazuje praktyka – nie przyswaja sobie w sposób wystarczający obowiązującej reguły, że „w języku polskim wszystkie przedrostki – rodzime i obce – zapisuje się łącznie z wyrazami pospolitymi”, i pisze rozdzielnie *super chłopak, super zabawa, super impreza, super gadżet, super film, super piosenka, super komórka* itp.; *ekstra wizyta, ekstra zespół, ekstra gol* itp.; *wice prezes, wice lider, wice przewodniczący; mini basket, mini choinka, mini kamera, mini parasol* itp., *maksi problem, maksi sprawa, maksi spódnica, maksi singiel* itp., *mega doładowanie, mega zasięg, mega wysiłek, mega talent, mega impreza* itp.

Przypomnijmy odpowiedni *passus* umieszczony w *Wielkim słowniku ortograficznym* PWN pod moją redakcją¹ (reguła [148]):

¹ *Wielki słownik ortograficzny* PWN. Red. E. POLAŃSKI. Warszawa 2016, s. 70–71.

33. Pisownia wyrazów z przedrostkami

[148] W języku polskim wszystkie przedrostki – rodzime i obce – pisze się łącznie z wyrazami pospolitymi, na przykład

<i>a-</i>	<i>anormalny, apolityczny, aspołeczny, ateizm;</i>
<i>anty-</i>	<i>antyfeminista, antynarkotyczny, antynikotynowy;</i>
<i>archi-</i>	<i>archidiakon, archikatedralny;</i>
<i>arcy-</i>	<i>arcybanalny, arcybiskupstwo, arcyksiąże, ale: arcy-Polak, zob. 47;</i>
<i>bez-</i>	<i>bezpłatnie, bezpretensjonalny, bezradność, bezsenność, beztro-ska, bezzwłoczny;</i>
<i>beze-</i>	<i>bezecnie, bezecny;</i>
<i>do-</i>	<i>dobnąć, docelowy, dogłębny, dokładka, dokształcić, dorzeczce;</i>
<i>eks-</i>	<i>ekskierownicza, eksmąż, eksminister, eksprzewodniczący, ale: eks-Polak, zob. 47;</i>
<i>ekstra-</i>	<i>ekstraklasa, ekstranowoczesny;</i>
<i>hiper-</i>	<i>hiperdźwiękowy, hiperinflacja, hiperpoprawność;</i>
<i>infra-</i>	<i>infradźwiękowy, infrastruktura;</i>
<i>kontr-</i>	<i>kontrreformacyjny, kontrtytuł;</i>
<i>maksi-</i>	<i>maksispódnica, maksisukienka;</i>
<i>mid-</i>	<i>midiplaszczyk, midispódnica;</i>
<i>między-</i>	<i>międzyludzki, międzyzwiązkowy, międzyzebrze;</i>
<i>mini-</i>	<i>miniparasol, minirecenzja, minirozmówki, minispódniczka;</i>
<i>na-</i>	<i>napisać, naprzeciw, naskórek, nastrojowy, nastawka;</i>
<i>nad-</i>	<i>nadgniły, nadodrzański, nadsztygar, nadużywać, nadżerka, nadżółtki;</i>
<i>nade-</i>	<i>nadebrać, nadedrzeć, naderwać, naderznąć;</i>
<i>o-</i>	<i>ochłodzenie, ochrypnąć, ochrzczone, okruszyna;</i>
<i>od-</i>	<i>odbiorca, odgrodzić, odpłatność, odpowiedzialny, odseparowany, odświętny;</i>
<i>ode-</i>	<i>odebrać, odedrzeć, odegrać, odetkać, odezwać się;</i>
<i>około-</i>	<i>okołobudżetowy, okołoksiężycowy, okołorównikowy, okołosto-neczny, okołoziemski;</i>
<i>pan-</i>	<i>panamerykański, paneuropejski, panslawizm;</i>
<i>po-</i>	<i>pobernardyński, pobłądzenie, pobratymiec, pochwalić, pociąć, pogrobowiec, pokątnie;</i>
<i>pod-</i>	<i>podbramkowy, podchodzić, podchorąży, podchwytliwie;</i>
<i>pode-</i>	<i>podebrać, poderwać, podeschnięcie, podetrzeć;</i>

<i>ponad-</i>	<i>ponadczasowo, ponaddźwiękowy, ponadetatowy, ponadpaństwowy, ponadplanowo, ponadplemienny, ponadto, ponadtyśiącletni;</i>
<i>post-</i>	<i>postimpresjonizm, postkolonialny, postkomunistyczny, postpenitencjarny, ale: post-Jugosłowianin, zob. 47;</i>
<i>poza-</i>	<i>pozabiblijny, pozaksięgowy, pozakulisowy;</i>
<i>przeciw-</i>	<i>przeciwciało, przeciwdziałać, przeciwuczuleniowy, przeciwwaga, przeciwzawałowy;</i>
<i>przed-</i>	<i>przedhistoryczny, przedmałżeński, przedmecz, przedzamcze, przedzawałowy, w przeddzień;</i>
<i>przede-</i>	<i>w przededniu;</i>
<i>przy-</i>	<i>przyrumienić, przysłówkę, przystrzyc, przyśpiewka, przyziemnie;</i>
<i>pseudo-</i>	<i>pseudoartysta, pseudoarystokrata, pseudofilozoficzny, ale: pseudo-Rosjanin, Pseudo-Dionizy, zob. 47;</i>
<i>super-</i>	<i>superarbitr, superczuły, superforteca, ale: super-Europejczyk, zob. 47;</i>
<i>śród-</i>	<i>śródładowy, śródpiętro, śródskórnice, śródtytuł, śródziemnie;</i>
<i>u-</i>	<i>ukłuć, ukrwienie, ukwiecony, umniejszać, upiłować, urwać, uśmiech;</i>
<i>ultra-</i>	<i>ultrafiolet, ultrakrótki, ultraradykalny, ale: ultra-Azjata, zob. 47;</i>
<i>w-</i>	<i>wciągnąć, wcierać, wgniecenie;</i>
<i>we-</i>	<i>wemknąć się, wepchnięcie, wewnątrznie, wewnętrzny, wezwąć;</i>
<i>wice-</i>	<i>wicekanclerz, wicekonsul, wicekrólestwo, wiceprezydent, wiceprzewodnicząca;</i>
<i>wokoło-</i>	<i>wokołomarsjański, wokołostoneczny, wokołoziemski;</i>
<i>wokół-</i>	<i>wokółksiężycowy, wokółziemski;</i>
<i>z-</i>	<i>zgasić, zgwałcić, znormalizowany, zwapnienie;</i>
<i>za-</i>	<i>zabłądzić, zabudować, zaczarowany, zaćmienie, zatraska, zadowolający, zażądać;</i>
<i>ze-</i>	<i>zeschły, zespolić, zeszlachetnić, ześlizg, zewsząd.</i>

Wprawdzie wśród przykładów nie wymienia się prefiksu *mega-* (z pewnością dlatego, że kiedyś nikt go w złożeniach nie używał), ale niewątpliwie musi on podlegać tym samym uregulowaniom słowotwórczym i pisowniowym, co inne przedrostki². Wspomina się tam również o odmiennym zapisywaniu przedrostków *niby-*, *quasi-* z rzeczownikami,

² Zob. M. MALINOWSKI: *Mega*. <http://obcyjezykpolski.pl/wp-admin/post.php?post=12878&action=edit> [data dostępu: 31.12.2016].

przymiotnikami, przysłówkami i nazwami własnymi, czyli o wstawianiu w owych połączeniach wyrazowych po prefiksach *niby-*, *quasi-* łącznika, na przykład *niby-artysta*, *niby-człowiek*, *niby-goty*, *niby-ludowy*, *niby-orientalny*, *niby-romantycznie*, *niby-Amerykanin*, *niby-Francuz*; *quasi-deficyt*, *quasi-nauka*, *quasi-opiekun*, *quasi-Polak*, *quasi-umysłowy*³.

Istotnym dopiskiem pozostaje również *Uwaga 2*:

Należy odróżnić przedrostek *około* (= wokół czegoś, w pobliżu czegoś, dotyczący czegoś), pisany z drugim członem wyrazu zawsze łącznie, np. *okołorównikowy*, od partykuły *około* (= mniej więcej, w przybliżeniu), pisanej z następującym po niej przymiotnikiem lub przysłówkiem rozdzielnie, np. *około godzinny postój*, *około dwupółgodzinny wykład*, *ceny paliwa wzrosły około trzykrotnie*⁴.

Przywołując w części opisowej słowników treść reguły o łącznym zapisywaniu przedrostków rodzimych i obcych z wyrazami pospolitymi, w innym miejscu zwraca się uwagę na *regułę 47. Pisownia wyrazów typu pseudo-Polak, eks-Amerykanin*:

[183] [...] W wypadku połączenia przedrostków [rodzimych i obcych – E.P.] z nazwami własnymi: nazwiskami, nazwami członków narodów, nazwami państw itp., czyli wyrazami pisanymi wielką literą, po tych przedrostkach stosuje się łącznik, np. *arcy-Europejczyk*, *eks-Amerykanin* (= były Amerykanin), *post-Jugosłowianin*, *pseudo-Polak*, *super-Polak*, *ultra-Murzyn*⁵.

Niewątpliwie źródłem omawianych uchybień ortograficznych pozostaje za małe przyswojenie przez uczniów wiedzy na temat zapisywania przedrostków typu *super-*, *ekstra-*, *wice-*, *mini-*, *maksi-*, *mega-* z wyrazami pospolitymi i nazwami własnymi, a może także po części niewystarczające przywiązywanie przez część nauczycieli języka polskiego wagi do tego, by ową niekorzystną sytuację zmienić, nie zawsze również umiejących klarownie trudność dotyczącą zapisu prefiksów wyjaśnić,

³ *Wielki słownik ortograficzny PWN...*, s. 85: „52. Pisownia połączeń wyrazowych z członami *niby-*, *quasi-*, reguła [188]”. W *Uwadze 1* mówi się o członie *niby* w terminach przyrodniczych (że pisze się go łącznie, np. *nibyblona*, *nibyjagoda*, *nibyktos*, *nibyliść*, *nibynóżki*, *nibytorbka*) oraz o członie *niby* w terminie astronomicznym *nibygwiazda* (że również zapisuje się go łącznie). W *Uwadze 2* dodaje się: „Należy odróżnić cząstkę *niby-*, pisaną z łącznikiem, wskazującą na pozory bycia kimś lub czymś innym, np. *niby-demokratyczny* (= pozornie demokratyczny) – od przyimka *niby* (pisanego rozłącznie), występującego w funkcji porównawczej: *miękki niby gąbka*, *postać niby nieznamoma*, *ale głos nieobcy*”.

⁴ *Ibidem*, s. 71.

⁵ *Ibidem*, s. 83.

a następnie ich poprawną pisownię egzekwować w dyktandach, testach ortograficznych czy wypracowaniach szkolnych. Ignorancja sporej części uczniów w omawianej kwestii bierze się prawdopodobnie i z tego, że wyrazy *super*, *ekstra*, *mini*, *maksi*, *wice*, *mega* i inne tego rodzaju występują niekiedy jako twory samodzielne w funkcji przymiotników lub przysłówków, a nawet wykrzykników wyrażających zachwyty⁶. Mniej sprawny językowo uczeń czy uczennica nie potrafią zatem rozróżnić tych dwóch zastosowań w polszczyźnie:

– przedrostków *super-*, *ekstra-*, *wice-*, *mini-*, *maksi-*, *mega-*,

– wyrazów *super*, *ekstra*, *wice*, *mini*, *maksi*, *mega* i innych tego typu,

i przeważnie decydują się na pisownię rozdzielną owych prefiksów w towarzystwie rzeczownika, przymiotnika czy przysłówka stojących po nim, na przykład *super impreza*, *super nowoczesny*; *ekstra impreza*, *ekstra gol*, *ekstra telefon*; *wice dyrektor*, *wice prezes*, *wice lider*; *mini show*, *mini doładowanie*; *maksi pożyczka*, *maksi singiel*, *maksi zasięg*; *mega awans*, *mega gwiazda*, *mega dysk*, *mega horror*. Tymczasem cała rzecz nie wydaje się zbyt trudna do opanowania na poziomie gimnazjum czy liceum: wystarczy, że nauczyciel poda kilka przykładów ilustrujących omawiane zagadnienie, na przykład:

Pisownia ŁĄCZNA:

Kupiłem superkomórkę.

Dostałem ekstrapremię.

Mamy nowego wicedyrektora szkoły.

Mój komputer ma dobry minidysk.

Pisownia ROZDZIELNA:

To była naprawdę okazja super.

Wreszcie można to było nazwać premią ekstra.

Były dyrektor został tym razem jedynie wice.

Zamówiłam w kawiarni ciastko naprawdę mini⁷.

⁶ Zob. *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Red. A. MARKOWSKI. Warszawa 2004, s. 1122, hasło: *super* 1: w użyciu przymiot., pot. 'nadzwyczajny w najlepszym gatunku', np. *Koncert był super. Mówię ci, stary, dziewczyna super!*; 2. w użyciu przysłów., pot. 'nadzwyczajnie, wyjątkowo dobrze', np. *Czuję się super, normalnie, odłotowo!*; hasło *super* 2, pot. 'wykrzyknik wyrażający zachwyty', np. *Paulinko, jak ci się podobał film? Super, a najlepsze te dalmatyńczyki. Jak impreza? – Super, balanga do rana. No, jak te kasety? – Super, same hity!* Także: *Słownik wyrazów obcych PWN*. Red. E. SOBOL. Warszawa 1997, s. 1053 (*impreza super*, *zachowałeś się jak? super*, ale nie: *super się zachowałeś*; wykrzyknik *super* występuje samodzielnie). W pozycji przed rzeczownikiem lub przymiotnikiem słowo *super* zawsze staje się przedrostkiem (*superzabawa*, *supernowoczesny*).

⁷ Słowa *mini* używa się również rzeczownikowo w znaczeniu 'spódnica lub płaszcz sięgające do połowy uda lub jeszcze krótsze', np. *Chodzić w mini. Ubrać się w midi. Rajstopy maksi. Nosić maksi*. Tak M. BAŃKO, M. KRAJEWSKA: *Słownik wyrazów kłopotliwych*. Warszawa 1994, s. 188.

*To był maksisingiel jak cała płyta
długogrająca.* *Lubię czasem włożyć płaszcz mak-
si⁸.*
Zaprosili nas ostatnio na megaimprezę. *Jaka to była impreza? Nie uwie-
rzysz – mega⁹.*

Okazuje się, że nie tylko dzieci i młodzież uczące się w szkole mie-
wają z owym rozróżnieniem pisowni olbrzymi kłopot, ale także osoby
zatrudnione w działach reklamy i marketingu rozmaitych firm, banków
czy urzędów. Bardzo często widuje się błędnie oddane w druku sformu-
lowania w rodzaju:

- *super kredyt na wyciągnięcie ręki;*
- *super okazja, nie zastanawiaj się ani chwili;*
- *to super oferta dla Ciebie;*
- *atrakcyjne buty w super cenie;*
- *tapety – super jakość;*
- *to będzie ekstra muzyka;*
- *zapowiada się ekstra zabawa;*
- *czekam z niecierpliwością na ten ekstra wyjazd;*
- *mistrzostwa otworzył wice prezydent klubu;*
- *jestem od niedawna wice prezesem firmy;*
- *uwielbiam chodzić w mini spódniczkach;*
- *niekiedy, w razie potrzeby, wkładam maxi suknię wieczorową;*
- *jeżdżę do pracy maxi busem i jest tam w miarę wygodnie;*
- *zjadłem ostatnio maxi pizzę;*
- *zaliczyłem w wakacje mega wypad w Bieszczady;*
- *trafiłem wreszcie na mega zniżki artykułów AGD i RTV;*
- *rozwiązaniem problemów finansowych jest Max Pożyczka Mini Ratka
(z reklamy Banku PKO)¹⁰.*

Przytoczona tu rozdzielna pisownia przedrostków z apelatywami
staje się powoli w tekstach sporej części użytkowników polszczyzny pra-

⁸ *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* PWN. Red. A. MARKOWSKI. Warszawa 2004, s. 508, w haśle *maksi* a. *maxi* (łac. *maximus* ‘największy, bardzo duży’) podaje przykład użycia: *Wyglądała zgrabnie w spódnicy maksy (maxi)*.

⁹ Jak nietrudno się domyślić, warunkiem pisowni rozdzielnej jest w takim wypadku umieszczenie wyrazów *super*, *ekstra*, *wice*, *mini*, *maksi*, *mega* zawsze po wyrazie określonym.

¹⁰ Wszystkie przykłady zostały wynotowane z tekstów prasowych, reklamowych i internetowych. Hasłem *Max Pożyczka Mini Ratka*, zawierającym dwa błędy ortograficzne (powinno być *Maksipożyczka Miniratka*) reklamował się PKO Bank Polski. www.e-banki.home.pl/artnewsdetails-16-220.htm [data dostępu: 31.12.2016].

wie że normą i niewiele wskazuje, by coś się miało w tym względzie zmienić. Piszący są przekonani co do tego, że mają do czynienia z połączeniami przymiotników (sic!) z rzeczownikami (jaki *kredyt?* *super*; jaka *okazja?* *super*; jaki *wyjazd?* *ekstra*, jakie *spódniczki?* *mini*, jaka *pizza?* *maksi*, jakie *zniżki cen?* *mega* itp.), a upewniają się w tym stanowisku zwłaszcza wtedy, kiedy dochodzi do styku prefiksów zakończonych literami, od których rozpoczynają się stojące po nich rzeczowniki, przymiotniki bądź przysłówki i tworzą się wówczas *nolens volens* albo geminaty, albo samogłoski podwojone, a tym samym powstają niezbyt udane graficznie (choć poprawne) twory w rodzaju: *superrolnik*, *superrower*, *superrada*, *superrobota*, *superrecenzja*, *superreakcja*, *superrealizm*, *superrakieta*, *superrealny*, *superradosny*; *ekstraartysta*, *ekstraatrakcyjny*, *ekstraambitny*, *ekstraambivalentny*; *wicedyktor*, *wiceenergetyk*, *wiceekspedytor*, *wiceelektronik* itp.; *miniimpresza*, *miniinauguracja*, *miniipad*; *maksiindukcja*, *maksiinfekcja*, *maksiinflacja*, *maksiinteres*; *megaagencja*, *megaauto*, *megaantyczny*, *megaautostrada*. Jakby tego było mało, wordowski *spell checker*, czyli komputerowa korekta ortograficzna, większość tych słów podkreśla wężykiem na czerwono, co – przyznaję – może być dla osób mniej wytrawnych w pisaniu mylące i dodatkowo utwierdzać je w przekonaniu, że pisze się owe połączenia inaczej, tzn. rozdzielnie.

Nieco niepotrzebnego zamieszania w kwestii zapisywania prefiksu *super-/*słowa *super* wprowadza nieoczekiwane uwaga zamieszczona w *Uniwersalnym słowniku poprawnej polszczyzny* PWN¹¹. W haśle *super* w użyciu przymiotnikowym ('nadzwyczajny, niezwykły') podano przykład zapisu rozdzielnego: *To była naprawdę super okazja*. Niestety, nie znajduje to żadnego uzasadnienia normatywnego, tak samo jak przykład podany wcześniej ('słowo używane dla podkreślenia intensywności jakiejś cechy'): *Super gorący zespół szybko rozgrzewa publiczność*. W obydwu wypadkach należało zapisać człon *super* łącznie: *To była naprawdę super-okazja* oraz *Supergorący zespół szybko rozgrzewa publiczność*. Tego samego zdania jest Mirosław Bańko:

Przykład *To była naprawdę super okazja* w USJP jest odosobniony: w haśle nie widać próby uzależnienia pisowni od znaczenia, raczej już od funkcji składniowej, gdyż przykład ilustruje przymiotnikowe użycie słowa *super*. Jestem zdania, że taki przymiotnik istnieje, ale powinien być używany predykatywnie, np. *Okazja była naprawdę super*, natomiast w pozycji przed rzeczownikiem *super* powinno

¹¹ *Uniwersalny słownik poprawnej polszczyzny* PWN. T. 3. Red. S. DUBISZ. Warszawa 2003, s. 1451.

funkcjonować jako quasi-przedrostek (ewentualnie pierwszy człon wyrazu złożonego), jak w setkach podobnych przykładów¹².

Warto w tym miejscu dodać, że wszelkie odstępstwa od tego ortograficznego nakazu, polegające na rozdzielnej pisowni obydwu członów, gdy wchodzi w grę nazwa własna (na przykład *Super Express* ‘nazwa ogólnopolskiego dziennika’ czy *Super Wiktor* ‘nagroda Akademii Filmowej’), albo pisowni łącznej z drugim wyrazem zaczynającym się od wielkiej litery (na przykład *SuperJedynki* ‘plebiscyt muzyczny’), są nieuzasadnione, choć zamieszcza się te nazwy w słowniku¹³ (zostały zarejestrowane w sądzie, a w poprawność językową nazw własnych językoznawcy nie ingerują nawet wtedy, gdy zawierają one uchybienia). Było prawdopodobnie tak, że ktoś, nie zważając na przytoczoną regułę ortograficzną, zaczął owe nazwy tak właśnie zapisywać, w takiej postaci graficznej zarejestrował, i... tak zostało. Tymczasem powinno się je zapisywać łącznie jako: *Superexpress* (jak *Teleexpress*), *Superwiktor* i *Superjedynki* albo wariantywnie z łącznikiem *Super-Express*, *Super-Wiktor*, *Super-Jedynki*.

Osobliwym przykładem (wręcz nagannym) nieprzestrzegania reguły o łącznym zapisie przedrostków *mini-* i *maksi-* z apelatywami pozostaje tytuł książki Profesora Leszka Kołakowskiego *Mini wykłady o maxi sprawach* wydanej pod koniec lat dziewięćdziesiątych przez krakowskie wydawnictwo Znak¹⁴. Trudno powiedzieć, dlaczego redaktorzy owej renomowanej oficyny postanowili sygnować ewidentną usterkę pisowniową w tytule tej ważnej pozycji wydawniczej¹⁵. Sam autor użył w *Słowie wstępnym* pisowni *mini-* z łącznikiem prawdopodobnie dlatego, że pamiętał, iż do połowy 1971 roku... tak się właśnie pisało, tzn. aprobowano pisownię złożen prefiksów z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami z dywizem¹⁶:

¹² <http://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/super;13414.html> [data dostępu: 23.09.2016].

¹³ Tak: *Wielki słownik ortograficzny PWN...*, s. 1103.

¹⁴ Zob. 1. stronę okładki wydania książki z 1999 roku: Leszek KOŁAKOWSKI: *MINI WYKŁADY O MAXI SPRAWACH*. Seria druga.

¹⁵ Tego samego zdania jest J. MIODEK: *Rozmyślajcie nad mową!*. Warszawa 1999, s. 203: „Nakładem wydawnictwa Znak ukazała się niedawno fascynująca książka prof. Leszka Kołakowskiego zatytułowana *Mini wykłady o maxi sprawach* (taki tytuł mamy na okładce). W tejsze książce i wielu gazetach ją prezentujących widzi się też zapis z łącznikiem *Mini-wykłady o maxi-sprawach*. Oba te graficzne warianty – i z pisownią rozdzielną, i z łącznikiem – są niepoprawne. Zgodny z regułą ortograficzną byłby tytuł *Miniwykłady o maksisprawach* – z łączną pisownią *miniwykłady*, *maksisprawy* (jak Państwo widzą, w drugim przykładzie zdecydowałem się na przystosowane do polszczyzny połączenie *ks* zamiast obcego *x*)”.

¹⁶ Podaje za: M. MALINOWSKI: *Ortografia polska od II połowy XVIII wieku do współczesności. Kodyfikacja, reformy, recepcja*; praca doktorska pod moim kierunkiem, obroniona

Pierwsze dziesięć z pomieszczonych tu mini-wykładów wygłaszałem na polskim ekranie telewizyjnym, gdzie ukazywałem się w towarzystwie Jerzego Markuszewskiego.

Wydaje mi się jednak, że jeśli nawet ów wybitny filozof upierał się przy dawnej pisowni, należało go przekonać, że tytuł książki powinien być zapisany jako *Miniwykłady o maksisprawach*, tzn. zgodnie z tym, co głosi jedna z ortograficznych reguł. Od biedy można było pozostać przy pisowni błędnej, ale tej z łącznikiem – *Mini-wyklady o maxi-sprawach* (lub o *maxi-sprawach*), zaznaczając w komentarzu od wydawcy, że „jest to ukłon w stronę przyzwyczajęń pisowniowych Autora”. Istniało jeszcze drugie wyjście, żeby uchronić się przed ortograficzną wpadką. Wystarczyło nazwać dzieło Leszka Kołakowskiego inaczej, na przykład *Wykłady mini o sprawach maxi (maxi)*, czyli człony *mini* i *maxi (maxi)* umieścić po leksemach rzeczownikowych. Tak samo hasło Banku PKO mogło brzmieć *Pożyczka maxi (maxi), rata mini*, co nikogo by wówczas nie raziło. W przeciwnym razie – jak już wspomniałem – należało napisać *Miniwykłady o maksisprawach (maxisprawach)* oraz *Maksipożyczka (maxipożyczka), minirata (z minirata)*.

Wiele niepotrzebnych nieporozumień wywołuje do dziś kwestia zapisywania złożzeń z przedrostkiem *wice-*. Nie wszyscy osobnicy zajmujący prestiżowe stanowiska w firmach i przedsiębiorstwach dają się przekonać, że na szyldzie na drzwiach w biurze czy na służbowej wizytówce powinno być napisane *Wiceprezes Tomasz W.*, a nie *Vice-Prezes Tomasz W.* czy *Wice-Prezes Tomasz W.* Jest to przykład hołdowania zwyczaju amerykańskiego – za oceanem rzeczywiście używa się sformułowań w rodzaju *Vice-President* lub *Vice President* (na przykład *Vice President of the United States; The profile of Vice President Joe Biden; Vice-President of the Commission; Hillary Clinton is the current vice president of the United States*¹⁷). Nie ulega wątpliwości, że ktoś, kto upiera się przy

12.01.2012 roku na Uniwersytecie Śląskim (niepublikowana): „W czerwcu 1971 roku Komisja Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN wprowadziła m.in. pisownię *minichoinka, minispódniczka* zamiast *mini-choinka, mini-spódniczka*, a także *bigbit* zamiast *big-beat, biznes* zamiast *business, heinemedina* zamiast *heine-medina, półdarmo* zamiast *pół darmo* i *Konstytucja 3 maja* zamiast *Konstytucja 3 Maja*”. Patrz także: M. MALINOWSKI: [...] *boby było lepiej*. Kraków 2002, s. 67.

¹⁷ Warto przypomnieć, że angielskie słowo *president* (także francuskie *président* czy niemieckie *Präsident*), a wraz z nim *vice-president* nie oznaczają wyłącznie ‘godności prezydenta’. Anglicy i Amerykanie używają tego określenia w szerszym znaczeniu, także wtedy, gdy mają na myśli ‘prezesa spółki’ (np. *company president*), ‘prezesa zarządu’ (*board president*) czy ‘rektora uniwersytetu’ (*university president*). Nam jednak absolutnie nie wolno tego bezmyślnie kalkować i ‘prezesa klubu sportowego’ nazywać *prezydentem*

wersji *Vice-Prezes Tomasz W.*, chce sobie dodać jeszcze większej powagi, splendoru bądź uznania¹⁸. W mniemaniu ludzi zasiadających na wysokich stanowiskach napisanie z angielska przed imieniem i nazwiskiem *Vice-Prezes*, czyli wydzielenie członu *Prezes*, niesie za sobą być może ukrytą informację: „Niech wszyscy uważają, na razie jestem jedynie zastępcą bossa, ale w niedalekiej przyszłości mogę zająć jego fotel...”. Skomentował to kiedyś trafnie w odniesieniu do słowa *wiceminister* Mirosław Bańko w Poradni Językowej PWN:

Gdy ktoś podpisuje się słowem *wiceminister*, to widać, że ma tylko jeden tytuł, i to „pośledni” w porównaniu z *ministrem*. Gdy zaś podpisuje się słowami *vice-minister*, to ma dwa tytuły: pierwszy obcy i przez to budzący szacunek, a drugi – o stopień wyższy niż poprzednio!¹⁹

Niekiedy spotyka się jeszcze zupełnie kuriozalną pisownię, tzn. *v-ce prezes* czy *v-ce dyrektor* (lub *V-ce Prezes*, *V-ce Dyrektor*), kiedy to do członu *vice* (łac. *vice*, od *vicis* ‘zmiana; los; miejsce, rola, zadanie’, w złożeniach ‘zastępca’) wstawia się zamiast litery *i* – łącznik. Czyżby na wzór *z-ca* (= zastępca)? Tylko że w wypadku słowa *zastępca* taka operacja (zastosowanie skrótu *z-ca*) znajduje jakieś uzasadnienie (choć poprawniej by było napisać *zast.*), ponieważ wyrzuca się aż pięć liter (*a, s, t, e, p*), jeśli zaś chodzi o *v-ce*, to brak uzasadnienia. Człon *wice-* pozostaje w złożeniach przedrostkiem słowotwórczym (spolszczeniem latynizmu *vice*), służącym do tworzenia nazw osób zajmujących stanowisko zastępcy firmy, przedsiębiorstwa czy urzędu, i z tego względu musi być z rzeczownikami zapisany łącznie (*wicedyrektor*, *wiceprezes*, *wiceprezydent* itp.).

Co się tyczy przedrostka pochodzenia obcego *mega-* (gr. *mégas* ‘wielki, ogromny’), to należy skonstatować, że jest on stosunkowo nowy, a upodobali go sobie głównie ludzie młodzi, którzy sięgają po niego przy każdej okazji w syntagmach z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami²⁰. Błędna pisownię *mega impreza*, *mega zabawa*, *mega wypad*, *mega*

klubu. Podaję za: M. MALINOWSKI: *Wiceprezes*. <http://obcyjezykpolski.pl/wiceprezes/> [data dostępu: 31.12.2016].

¹⁸ Zwraca na to uwagę M. MALINOWSKI. Zob. *ibidem*.

¹⁹ <http://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/wice;267.html> [data dostępu: 27.09.2016].

²⁰ W najnowszym wydaniu *Wielkiego słownika ortograficznego* pod moją redakcją, *Wielki słownik ortograficzny* PWN. Red. E. POLAŃSKI..., s. 668–669, znalazło się hasło *mega* (pot. ‘ogromny’) ndm, np. *wysitek mega*, oraz dwa nowe hasła (jako egzemplifikacja użycia słowa *mega*) – prefiksowo-przymiotnikowe złożenia *meganiebezpieczny* i *megaprzyjazny* (obydwa z kwalifikatorem: potoczny). Rzecz jasna, od dawna znajdują się tam hasła *megaewolucja*, *megacykl*, *megafon*, *megakaloria*, *megaplankton*, *mezasam*, *mezaspektakl* itp.

wypasiony (na przykład smartfon) itp. widuje się na co dzień, zaczynają ją upowszechniać sklepy i banki (*vide* bijące po oczach wszelkie *mega rabaty*, *mega promocje*, *mega obniżki* i *mega kredyty*²¹). Tymczasem i w tym wypadku (tak jak przy *super-*, *ekstra-*, *wice-*, *mini-*, *maksi-* itp.) należy się odwołać do reguły [148] zawartej w części opisowej *Wielkiego słownika ortograficznego PWN*, dotyczącej pisowni łącznej wyrazów pospolitych z przedrostkami rodzimymi i obcymi. A tak w ogóle, to posługiwanie się na co dzień słowem *mega* radzę ograniczyć do minimum. Swego czasu tak wysmiał je na łamach krakowskiego wydania „Gazety Wyborczej” w *Zapiskach na biletach* Michał Olszewski²²:

Pewnie lada chwila *megamatka* spuści synalkowi *megaochran* za *megawtopę*. *Mega*. Krótki wyraz zmienia nie do poznania komunikat językowy, nadaje mu wielkości, siły, wigoru, *mega* coś zajmuje większą przestrzeń, *mega* jest lepsze niż *super* i *ekstra* razem wzięte. Pytanie tylko, co się stanie, kiedy *mega* nam się znudzi, spowszednieje i zacznie uwierać. Język żyje, świat przyspiesza, potrzeba jeszcze szybszych i jeszcze bardziej energetycznych słów. Co wtedy? Czy za kilka lat będziemy wchłaniać *gigazapiekan*ki w *teragalerii*? Czy będą nam się śnić *gigasny*? Czy ktoś pomysłowy użyje przedrostków *peta*, *eksa*, *zetta*, *jotta*?

Na koniec omawiania trudnej – jak się okazuje w praktyce, w uzusie – sprawy zapisywania złożzeń przedrostków rodzimych i obcych z rzeczownikami i przymiotnikami przyjrzymy się prefiksowi *eks-* (łac. *ex* ‘od, z czego’). Nie wszyscy wiedzą, że dopiero od roku 1997 obowiązuje w polszczyźnie pisownia przedrostka pochodzenia obcego *eks-* (oznaczającego ‘były, dawny’) bez łącznika, na przykład *eksmąż*, *eksmążonek*, *eksprezes*, *ekskrół*, *eksprezydent* (z nazwami własnymi oczywiście z łącznikiem, na przykład *eks-Francuz*, *eks-Jugosłowianin*). Wcześniej, zgodnie z *Uchwałami Komitetu Ortograficznego* z 1936 roku, należało pisać *eks-* zawsze z łącznikiem (*eks-cesarz*, *eks-jezuita*, *eks-mąż*, *eks-minister*, *eks-prezes*, *eks-poseł*, *eks-zapaśnik*, *eks-żołnierz* itp.²³). Takie rozstrzygnięcie normatyw-

²¹ *Mega obniżki w Ryanair! Loty do UK, Hiszpanii, Irlandii, Grecji, Włoch i Izraela od 78 PLN!* www.fly4free.pl/ [data dostępu: 31. 12. 2016]; *Mega obniżki cen e-papierosów!* www.jaslo4u.pl/ [data dostępu: 31.12.2016]; *Black Friday to mega promocje* nie tylko w sklepach stacjonarnych, ale również mnóstwo ich jest w Internecie, www.whatsup-gniezno.pl [data dostępu: 31.12.2016].

²² Cytuję za: M. MALINOWSKI: *Megarabaty*. <http://obcyjezykpolski.pl/wp-admin/post.php?post=12878&action=edit> [data dostępu: 31.12.2016].

²³ „Wreszcie zgodzono się na łącznik w połączeniach z *niby-* i *eks-*, np. *niby-człowiek*, *eks-król*, i przy logicznym przeciwstawieniu z *nie-*, np. są *ludzie* i *nie-ludzie*, to jest *nie-*

ne znalazło odbicie we wszystkich słownikach ortograficznych wydawanych po 1936 roku, a później – po II wojnie światowej²⁴. W *Słowniku ortograficznym języka polskiego* PWN pod redakcją Mieczysława Szymczaka widniała jeszcze uwaga:

Musimy jednak pamiętać, że chodzi tu tylko o takie złożenia, które powstały na gruncie języka polskiego. W żadnym wypadku nie wchodzi do tej grupy wyrazy zapożyczone w całości z języków obcych, choćby omawiana cząstka była w naszej świadomości językowej wyraźnie odczuwana jako odrębny element, np. *ekshumacja*, *ekskomunika*, *eksmisja*, *ekspedycja*, *ekspert*, *eksploracja*, *eksplozja*, *eksponat*, *eksport*, *eksportacja*, *ekspozycja*, *ekspozytura*, *ekspresja*, *ekstradycja*, *ekstrakcja*²⁵.

Jak wyjaśnia z kolei Maciej Malinowski:

Pisownię z łącznikiem cząstki *eks-* tłumaczono tym, że *eks-tradycja* ('była tradycja') na pewno nie jest *ekstradycją* ('wydanie jakiemuś państwu jego obywatela'), *eks-misja* ('była misja') to przecież nie to samo, co *eksmisja* (inaczej 'usunięcie z lokalu'), a *eks-port* ('dawny port') to nie *eksport* ('wysyłanie towarów za granicę'). Teraz uznano, że takie rozróżnienie pisowni jest zbyt cenne, bo kontekst zdania czy wypowiedzi od razu wyjaśnia, jakie znaczenie wyrazu z cząstką *eks-* mamy na myśli²⁶.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że punkt o pisowni cząstki *eks-* bez łącznika znalazł się wśród 14 poprawek do ortografii wprowadzonych w latach 1992–1998 przez Komisję Kultury Języka i zatwierdzonych przez Komitet Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, a od 1997 roku także przez Radę Języka Polskiego, nowo powołaną do życia przez Prezydium Polskiej Akademii Nauk instytucję. Orzeczenia dotyczące współczesnej polskiej ortografii i korygujące zalecenia zawarte przez długie dziesiątki lat w *Słowniku ortograficznym języka polskiego* PWN pod redakcją Mieczysława Szymczaka znalazły się potem w *Aneksie Nowego słownika ortograficznego* PWN pod moją redakcją:

-Polak"; tak: M. MALINOWSKI: *Ortografia od połowy XVIII wieku do współczesności...*, s. 177 (zwróćmy przy okazji uwagę na pisownię *ludzie* i *nie-ludzie*).

²⁴ Zob. S. JODŁOWSKI, W. TASZYCKI: *Słowik ortograficzny i prawidła pisowni polskiej* (według Uchwały Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Umiejętności z r. 1936). Wrocław 1955, s. 246–247, np. *eks-*: *eks-król*, *eks-starosta*, *eks-jezuita*, oraz *Słownik ortograficzny języka polskiego* PWN. Red. M. SZYMCAK. Warszawa 1992, s. 308–309.

²⁵ *Słownik ortograficzny języka polskiego* PWN..., s. 115.

²⁶ Zob. M. MALINOWSKI: [...] *boby było lepiej...*, s. 37.

[Punkt] 9. Wprowadzono łączną pisownię wyrazów z przedrostkiem *eks-*, np. *eksmąż*, *eksminister*, zob. [148] oraz [183]. Mimo to w słowniku obok form typu *eksminister*, *eksmąż* podajemy formy do dziś będące w użyciu *eks-minister*, *eks-mąż*²⁷.

Okazuje się jednak, że wyeliminowanie łącznika ze złożień z przedrostkiem *eks-* dwadzieścia lat temu nie było jakimś zabiegiem nowym czy nowatorskim ze strony kodyfikatorów, jak by się w pierwszej chwili wydawało. Mało kto wie, że już w XIX stuleciu pisało się łącznie *eksjezuita*, *ekskanclerz*, *ekspijar*, co odnotowywał *Słownik języka polskiego* (tzw. słownik wileński) wydany staraniem Maurycego Orgelbranda²⁸, a niepełna po półwieczu *Słownik języka polskiego* (tzw. słownik warszawski) Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego:

Eks- cząstka, dodawana na początku rzeczowników, rzadko przymiotników, znaczy *były*, *dawny*, np. *ekspijar*, *eksobywatel*, *ekswojskowy*, np. *Przy historycznym tym obiedzie honory czyniła atamanka młoda, eksmałżonka Czaplińskiego* (Jeż). *W pokoju eksredakcji „Dzwonu literackiego”* (Wilk.)²⁹.

Uwzględnili to następnie redaktorzy *Słownika ortograficznego*. Wskazówki *pisowni polskiej i wątpliwych form gramatycznych podług pisowni autorów „Słownika języka polskiego”* przygotowujący wydanie drugie przejrzone i poprawione dla warszawskiego Wydawnictwa M. Arcta w 1916 roku: „*eks* = łc. *ex* – przedrostek, dodany do rzeczownika, oznacza tyle, co *były*; np. *ekswojskowy*, *eksjezuita*”³⁰.

Decyzja członków Komisji Kultury Języka i Komitetu Językoznawstwa PAN oraz Rady Języka Polskiego z 1996 roku była przywróceniem stanu rzeczy obowiązującego przed 156 laty (biorąc po uwagę odnoto-

²⁷ Zob. *Nowy słownik ortograficzny* PWN. Red. E. POLAŃSKI. Warszawa 1996, *Aneks*, s. CXXIX–CXXXI). W *Wielkim słowniku ortograficznym* PWN w wydaniu z 2006 roku (s. 172) widniała jeszcze pisownia z łącznikiem i bez łącznika (np. *eksstarosta* a. *eks-starosta*, patrz: jako równoprawne). Ale w najnowszych wydaniach słowników ortograficznych (np. w tym pod moją redakcją z 2016 roku) podaje się już wyłącznie pisownię łączną wyrazów pospolitych z cząstką *eks-* (np. *eksstarosta*, s. 382).

²⁸ *Słownik języka polskiego* wydany staraniem M. ORGELBRANDA. Cz. 1. Wilno 1861, s. 293: *eksjezuita* ‘były jezuita’, *ekskanclerz* ‘były kanclerz’, *ekspijar* ‘który był niegdyś w zakonie Pijarów’ (pozostawiam pisownię oryginalną).

²⁹ Tak: *Słownik języka polskiego*. T. 1. Red. J. KARŁOWICZ, A. KRYŃSKI i W. NIEDŹWIEDZKI. Warszawa 1900, s. 678.

³⁰ *Słownik ortograficzny*. Wskazówki *pisowni polskiej i wątpliwych form gramatycznych podług pisowni autorów „Słownika języka polskiego”*. Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie 1916, s. 114.

wanie pisowni bez łącznika cząstki *eks-* w słowniku wileńskim). Kiedy w 1936 roku wprowadzono do złożzeń rzeczownikowych i przymiotnikowych z przedrostkiem *eks-* łącznik, nie wszystkim się to (po latach) spodobało. Stanisław Jodłowski tak o tym pisał:

Niepotrzebnie się utarł zwyczaj pisania przedrostka *eks-* z łącznikiem: *eks-cesarz*, *eks-król*, *eks-minister*, *eks-jezuita*, *eks-małżonek*, *eks-starosta* itp. Jest to ten sam typ semantyczno-słowotwórczy, co: *wiceadmiral*, *wicedyrektor*, *wicehrabia*, *wicekanclerz*, *wicekonsul*, *wicekról*, *wicekurator*, *wicelider*, *wiceminister*, *wicemistrz* itd.

Analogiczny charakter mają też pisane bez łącznika wyrazy:

- *antybodziec*, *antybroń*, *antyciało*, *antyfaszysta*, *antyfeminista*, *antykomunizm*, *antyludowy*, *antynaukowy*, *antyspołeczny* itd.;
- *dyszharmonia*, *dyshonor*, *dyslokacja*, *dyspersja*, *dyspozycja*, *dysproporcja* itp.;
- *kontrargument*, *kontratak*, *kontrpara*, *kontrplan*, *kontrpropozycja* itp.;
- *subarktyczny*, *subglacjalny*, *subkategoria*, *subkod*, *subkonto*, *subkonty-nent*, *subkultura* itp.

Przedstawione tu konstrukcje stanowią jeden ogólny typ semantyczno-słowotwórczy i nie ma powodu do wyłączenia z niego wyrazów z przedrostkiem *eks-*. Jest to przedrostek pochodzenia przyimkowego (por. *ex alto*, *ex officio*, *ex oriente lux*), taki sam jak *anty-*, *kontr-*, *sub-* itd.

Wnioskuje zatem, że rzeczowniki z przedrostkiem *eks-* powinno się pisać bez łącznika, jak się zresztą pisze ogólnie przymiotniki typu: *ekscentryczny*, *eksterytorialny*; czasowniki typu: *ekshumować*, *ekskomunikować*, *eksmitować*, *ekspatriować*, *ekspediować* itp. oraz pochodzące od nich rzeczowniki odsłowne: *ekshumacja*, *ekskomunika*, *eksmisja*, *ekspatriacja*, *ekspedycja* itd.³¹

Krakowski lingwista nie doczekał zmiany decyzji kodyfikatorów co do zapisywania przedrostka *eks-* bez łącznika w złożeniach z rzeczownikami i przymiotnikami (zmarł w 1979 roku). Z pewnością jednak zespół kodyfikatorów, przygotowując ową poprawkę pod koniec lat dziewięćdziesiątych, wziął pod uwagę jego przemyślenia na ten temat (jak również kwestię niejednorodności pisowni przeczenia *nie* z imiesłowami odmiennymi – zapisujemy je dziś łącznie, o co i ja apelowałem).

³¹ Patrz: S. JODŁOWSKI: *Losy polskiej ortografii*. Warszawa 1979, s. 150–151.

Zakończenie

Przedstawione przez mnie zagadnienie zapisywania przedrostków typu *super-*, *wice-*, *ekstra-*, *mini-*, *maksi-*, *mega-* z wyrazami pospolitymi i nazwami własnymi aż nadto dobitnie pokazuje, jak często ustalenia kodyfikacyjne normy ortograficznej rozmijają się z praktyką pisowniową bardzo dużej części użytkowników polszczyzny, a szczególnie uczniów. Przykra to konstatacja, lecz niestety prawdziwa, ujawniająca, że znaczna część piszących nie zna reguły [148] zawartej w *Wielkim słowniku ortograficznym* PWN, a w rezultacie nie potrafi rozróżnić łącznej pisowni złożzeń typu *superzabawa*, *ekstrawyprawa*, *maksipizza*, *megawyjazd*, w których części *super-*, *ekstra-*, *maksi-*, *mega-* są prefiksami, od rozdzielnego zapisu wyrażen *zabawa super*, *wyprawa ekstra*, *pizza maksi*, *wyjazd mega*, w których człony stojące na drugim miejscu (po rzeczowniku) rzeczywiście pełnią funkcję przymiotników i dlatego zapisywane są rozdzielnie. Użytkownicy nie wiedzą również o tym, że niezgodne z regułami poprawnej polszczyzny jest mówienie i pisanie *super się bawiłam* czy *ekstra wyglądasz*, lecz wyłącznie *bawiłam się super* i *wyglądasz ekstra*, czyli że muszą to być zwroty z członami *super* i *ekstra* w funkcji przysłówków stojące po formach czasownikowych. Sprawa niepoprawnego zapisywania omówionych przedrostków zaszła tak daleko, że nie wiadomo, czy da się w tym względzie coś zmienić. Próbować jednak trzeba. Konieczne wydaje się poświęcanie temu zagadnieniu na lekcjach języka polskiego w szkołach o wiele więcej czasu, niż to się czyni obecnie.